

TREI DESENE CU CARACTER ETNOGRAFIC ALE SOFIEI VLAD-RĂDULESCU

Aristida G. Turcuș

Sofia Vlad Rădulescu, mama poetului Vlad Delamarina, s-a născut în localitatea Chizătău, județul Timiș, la 24 noiembrie 1851.¹

Tatăl său, avocatul Constantin Rădulescu, era unul dintre cei mai temerari patrioți ai intelectualității bănățene.

Sofia Rădulescu și-a făcut școala la Lugoj și Timișoara, două centre de cultură în plină dezvoltare în Banat, în a doua jumătate a secolului trecut.

Fiică a unui înfocat patriot, încă din familie, ea a fost educată în spiritul dragostei față de națiunea și cultura românească, la afirmarea căreia, în ținuturile bănățene, își va aduce o importantă contribuție.

La vârsta de 17 ani se căsătorește cu preotul Ion Vlad, unul dintre fruntașii mișcării de emancipare națională a poporului român din Banat, care pentru activitatea sa progresistă a fost înlăturat din funcția de pretor.

Așadar și după căsătorie, în familia sa a existat o pronunțată atmosferă de emulație patriotică, împrejurare care o va determina să militeze și ea pentru mai binele neamului său.

În răgazul îngăduit de îndatoririle materne, Sofia Vlad s-a străduit să însușească, prin activitatea sa, viața culturală a Lugojului, avînd diverse preocupări artistice: creație muzicală și literară, precum și organizarea de serate teatrale și muzicale, acțiune inițiată în Lugoj de tatăl său, avocatul Constantin Rădulescu.²

Legătura Sofiei Vlad cu cultura populară a Banatului se reflectă în creațiile originale, dintre care amintim un prim aranjament pentru pian al dansului „Lugojana”, compozițiile pentru pian „Doina Lăcrimioarei” și „Cîntecul ciobanului”, „Doina primăverii” pentru voce și pian, precum și în lucrările teatrale „La maial”³ și „Oala cu gal-

¹ Elena Bogdan — „Figuri marcante din trecutul și prezentul Transilvaniei și Banatului” (în „Gazeta Femeii”, 7 iulie 1963, București.

² cf. Ion Rusalin — „Constantin Rădulescu” în revista Cercului Juridic bănățean” anul V, 1936, 31 oct., nr. 10.

³ Ms. nr. inv. 9762 din Fondul memorial al Muzeului Banatului (publicată în „Familia”, XXVI, nr. 1, din 7 ian. 1890).

beni"⁴ — aceasta din urmă cuprinzînd și prelucrări muzicale ale unor dansuri populare bănățene.

La Muzeul Banatului, în fondul memorial Victor Vlad Delamarina, se găsește un interesant caiet de desene⁵ (nr. inv. 5 762), care conform semnăturii de pe unele desene, aparține Sofiei Vlad Rădulescu. Desenele cuprinse în acest caiet vădesc un caracter familial avînd specificul unui modest album de familie.

Vom întîlni aici, casa în care s-a născut Victor Vlad Delamarina, Lucia, Paula și Laura, surorile scriitorului, portretul lui Victor, imagini desprinse din locurile văzute cu prilejul unor excursii.

Ultimele lui desene, cele de fapt care intră acum în atenția noastră, sînt importante din punct de vedere etnografic, prezentînd aspecte din viticultura lugojană de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX.

Podgoriile de pe „Dealul viilor” din marginea Lugojudului sînt pomenite, fiind lăudate, încă din sec. al XVIII-lea. Iohann Lehmann, în jurnalul său de călătorie, notează că pe la anii 1780, viile de lîngă Lugoju erau proprietatea soției contelui Soro, comandantul cetății Timișoara. Această podgorie — spunea Lehmann — se deosebește de restul podgoriilor din Banat, atît ca amplasament, cit și ca metodă de cultivare a viei. Pe această podgorie se cultivă vița de vie Bourgogne Butășii sînt aduși din Bourgogne chiar și prin selectare produc multe butoaie de vin „à la Bourgogne”, care „întrece cu mult sortimentele care se cumpără, sau se vînd sub marca „burgundeză (...”). Contesa prepară și pelin pe care îl preschimbă „oca contra oca” cu veritabilul pelin Tokay.⁶

În a doua jumătate a secolului trecut și la începutul secolului nostru, podgoria Lugojudului oferea un cadru adecvat pentru manifestarea cîntecului și jocului popular, cu prilejul culesului viei sau cu ocazia organizării unor petreceri: „Cîntările lumești — arată Ioan Stratan — au apărut în jurul Lugojudului, la culesul viilor, la ospete, la clăci, la munca cîmpului și oriunde era loc de adunare pentru lucru și veselie. Aici le-a găsit și culegătorul Nica Ianovici de unde a cules-o pe vestita „Lugojana”.⁷

Unele familii lugojene stăteau vara la vie, unde aveau case de locuit pentru acest sezon.

Laura Vlad, sora poetului, povestește că și-a petrecut verile copilăriei la via Bredicenilor, rudeniî cu familia Rădulescu. Iată una din scenele rememorate de Laura Vlad: „Ajungea trăsura la casa de la vie, împănată cu capete de copii, de parcă era un ciorchine de strugure...

⁴ Ms. nr. inv. 5762 din Fondul memorial al Muzeului Banatului (Tipărită în *Luceafărul*, din 1908, p. 272.

⁵ Ms. nr. inv. 5762 din Fondul memorial al Muzeului Banatului

⁶ Berkeszi Istvan — (în) *Mű ez szazede külföldi utazól jeljegyzéseï Temesváról es Délmagyarországról* (Însemnări ale călătorilor străini din veacul trecut despre Timișoara și Banat) în *Történelmi es régészeti értesítő*, nr. 6 (1890) p. 187.

⁷ Ioan Stratan — „*Corul Ioan Vidu din Lugoju*”, editată de Casa Creației Populare a județului Timiș, Timișoara, 1970, p. 39.

pînă și pe osia roților dindărăt ședeau cite doi—trei... Tiberiu⁸ era conducătorul nostru"⁹.

Despre zilele petrecute la podgoria din „Dialul viilor” vorbește și poetul Victor Vlad Delamarina, începînd de pe vremea cînd era elev (anul 1881) o cronică scrisă, referitoare la „Casa de la vie” a familiei Coriolan Brediceanu¹⁰.

Prima lucrare (fig. 1) desenată cu creion negru și colorată cu creioane colorate este datată și semnată astfel : „Lugoș 89—90 (30 Maiu sf. V). În desen sînt reproduse cu fidelitate un teasc de struguri în timpul funcționării, găleata în care se scurge vinul din teasc, o căruță încărcată cu un butoi mare, prevăzut deasupra cu „lada” în care se toarnă vinul pentru a fi umplut vasul cu ușurință ; o găleată mare lîngă roata din față a căruței, un ciubăr între teasc și căruță, o femeie cu pălărie de epocă șezînd pe scaun și privind spre teasc, probabil spre a supraveghea umplerea găleții cu vin, un pîrleaz peste gardul din fața viei, la poalele dealului, pomi verzi ușor pâlîți de galbenul toamnei și via de pe deal.

Lucrarea a doua este un desen în creion negru intitulat „La vie”. Aici reține atenția în prim plan o casă — cea a Bredicenilor (dacă nu „casa de la vie” despre care vorbește Laura Vlad, probabil alta mai nouă).

Se distinge cu claritate „ușa creată”, adică decorul format prin aplicarea unor scînduri ; de asemenea frontonul casei format, după toate aparențele, din scînduri, bine încheiate și decorat cu motivul crucii, iar în partea inferioară, deasupra peretelui, frontonul de lemn e terminat cu un decor simplu, în traforaj.

Casa are un coridor deschis construit perpendicular pe peretele fațadei principale. Prispa aceasta are un pâlmar din lețuri dispuse romboidal.

Desenul e datat 18. IX. 1903 și este semnat în dreapta jos, cu litere mari, culcate : S. V. (fig. 2).

Cel de-al treilea desen intitulat „Culesul” este datat și semnat astfel : 25. IX, sf. V. 1903, iar în colțul de jos din partea dreaptă întîlnim din nou semnătura cu inițialele culcate : S. V. (fig. 3).

Desenul acesta este realizat în aceeași manieră ca și primul — prezentat aici (cel din 1889—1890), fiind făcut întîi în creion apoi colorat cu creioane colorate. Compoziția în ansamblu este însă mai complexă ; spre deosebire de lucrarea la care facem referință, unde avem o imagine „statică”, aici ne întîmpină un tablou cu personaje în mișcare : femeile culeg struguri, un bărbat îi transportă la „storcătoare”. Se pare că un bărbat calcă strugurii cu picioarele într-un ciubăr mare. Alt bărbat stoarce vinul cu o presă care se deosebește de teascul amintit mai sus.

S-a păstrat autenticitatea populară a portului tradițional.

⁸ Tiberiu Brediceanu — (1877—1968) — renumitul muzician și folclorist român, văr dinspre mamă cu Laura Vlad.

⁹ Laura Vlad : „Amintiri din copilăria directorului operei din București, Tiberiu Brediceanu, în „Primăvara Banatului”, anul IV, nr. 4, Lugoș, 1942, p. 7.

¹⁰ Simion Dima, „Tabel cronologic”, la volumul „Al mai tare om din lume”, Editura Facla, Timișoara, 1972, p. 24.

Bărbații sînt încălțați cu opinci și cu obiele roșii, au cizme, cămașă lungă, brîu și pălărie cu boruri largi. Femeile au poale, spăcel, basma roșie, catrință și opreg cu franjuri lungi ¹¹.

Sus, în colțul drept, deabia vizibilă, apare imaginea unei case și două persoane față-n față.

Nu putem ști dacă e vorba de un „joc de doi” sau de doi lăutari care cîntă. Mai bine reliefat este grupul de dansatori, din stînga desenului — mai jos — pe un loc viran verde, între vii. La aceștia s-a încercat să se sugereze și decorul costumelor.

Deasupra dansatorilor, pe marginea desenului este scris : „Pe picior” — (cu muzică), cîntece.

Jocul „Pe picior” este un dans tradițional, mult practicat la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru. Ciprian Porumbescu, într-o scrisoare din luna septembrie 1882, adresată surorii sale Mărioara, în care îi povestește despre impresiile sale de la Lugoj, amintește și de jocul „Pe picior” : „Seara teatru și apoi dans. Dar ăsta fu dans general : intelectuali și țărani de-a valma. Și numai dansuri naționale : Lugojana, Ardeleana, Pe picior, De doi etc. Lucru acesta nu mi-a fost dat să văd și probabil, nici n-o să-l mai văd așa curînd” ¹².

Sofia Vlad Rădulescu, pasionată animatoare a vieții culturale lugojene, a murit la adînci bătrînețe, în anul 1944.

Publicarea celor trei desene cu caracter etnografic ale Sofiei Vlad, este un omagiu adus autoarei, despre a cărei familie, Lucian Blaga spunea că : „... dragostea de pitoresc dialectal îi zace în sînge” ¹³. Prin „pitoresc dialectal”, trebuie înțeles aici, „specificul bănățean”, fapt despre care tot Lucian Blaga afirmă că „reprezintă barocul etnografiei românești”(..), care se caracterizează printr-o „prodigioasă” „generație spontanee” de forme : în cîntec, în joc, în vers, în port, în obiceiuri — și în vertiginoasa diferențiere dialectică a graiului însuși” ¹⁴.

¹¹ În articolul „Cum se îmbracă ea” din Familia, nr. 10, 1889, p. 17, Sofia Vlad condamnă cu vehemență familiile bănățene care părăsesc îmbrăcămintea tradițională populară.

¹² Mihail G. Poslușnicu „Ciprian Porumbescu”, (1854—1883), 1926, Buc. p. 46.

¹³ Lucian Blaga „Păpuși etnografice” în „Cuvîntul” I, 1924, nr. 24 (3 decembrie) p. 1, articolul reprodus în volumul : Lucian Blaga, „Ceasornicul de nisip” (ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Mircea Popa), Editura Dacia, Cluj, p. 83—87.

¹⁴ Idem : „Barocul etnografiei românești” în „Banatul”, I, 1926, nr. 1, p. 3—4, articol reprodus în „Ceasornicul de nisip”, Cluj, 1973, p. 129—133.

La vie.

